

АТИНСКИЯТ ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ ЗА УЧАСТИЕТО НА ГРИГОР ПЪРЛИЧЕВ В ПОЕТИЧЕСКИЯ КОНКУРС ПРЕЗ 1860 И 1862 Г.

Кирил Топалов

I

За живота, обществената и литературната дейност на Григор Пърличев до неотдавна науката, черпеше сведения главно от неговата автобиография, от някои запазени документи и писма от спомени на негови близки. Проучването на гръцкия периодичен печат през XIX в. даде нов тласък на интереса към жизнената и творческата биография на видния български възрожденец, тъй като осветли един от най-важните периоди в тази биография — двата престо на Пърличев в Атина (през 1850—1851 и 1858—1861 г.). Настоящата статия със своя предимно документален характер,¹ си поставя задача да продължи усилията в тази насока на Н. Трайков² и на германската славистка Д. Кадах,³ първите, които съобщиха редица интересни факти във връзка с участието на Гр. Пърличев в атинския поетически конкурс.

* * *

В духовния живот на новоосвободена Гърция атинските университетски конкурси заемат извънредно важно място. Най-значителен и с най-голям обществен резонанс между тях е поетическият, чийто основател в 1851 г. е богатият търговец от Триест Амвросиос Ралис. „Сънародникът ни господин Амвросиос Ралис — пише в „Еон“ в бр. 1130 от 20. I. 1851 г., където се публикува и програмата на конкурса, — желаяйки да подкрепи в тази връзка занимаващите се с усъвършенстване на новия гръцки език и поезия, основава конкурс със следните условия:

1. Ще се даде награда от 1000 драхми на този, който създаде на официалния новогръцки език значително стихотворно произведение или различни стихотворения на каквато и да е етична тема, т. е. на някаква тема, която да не влиза в противоречие с религията и изобщо с морала.
2. Езикът на стихотворното произведение да бъде подходящ за целта, но непременно много хубав и красноречив.
3. Поемата или различните стихотворения заедно (ако бъдат в такъв вид) да не съдържат повече от петстотин стиха; това, което е в повече, няма да се взема пред вид.
4. Рецензенти на стихотворните творби, които ще се представят, ще бъдат ректорът на университета и професорите по гръцка филология. За дата на обявяването на стихотворната творба, която ще бъде сметната за достойна да получи наградата, се определя 25 март за следващите

¹ На преподавателката по гръцки език в Софийския университет Теофана Ангелиева дължа специална благодарност както за ценните консултации, така и за цялостния контрол при превеждане от гръцки (катаревуса) на публикуваните материали.

² В. Зора, бр. 3784, 14.II.1932. Тук в много неточен превод за пръв път се привеждат малки откъси от някои отзиви в атинския печат във връзка с награждаването на „Сердарят“.

³ Вж. особено: D. K a d a h. Grigor S. Prličevs Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862. Zeitschrift für Balkanologie, 6 (1968) 45.

години — ден, който съвпада с възраждането на гръцката нация; за тази година, понеже представянето закъсня, ще бъде 20 май — годишнината на възкачването на трона на негово величество краля ни и на основаването на университета.

5. Стихотворните творби ще се изпращат на рецензентите анонимно, както е обичайно, и ще съдържат отделно, в запечатано, също анонимно, листче името на автора, което ще се узнае едва след преценката на стихотворната творба (както по-долу много добре се обяснява).

6. В конкурса може да участва всеки грък или чужденец — елинист.

Това са условията, които смелият и обичаш музите основател на конкурса постави с цел да помогне за развитието и усъвършенствването на съвременната поезия. Които прочее желаят да участвуват в този конкурс — било то гръци или чужди елинисти, — са длъжни един месец преди 20 май тази година и един месец преди 25 март през следващите години да изпратят анонимно в ректората на университета стихотворенията си, затворени в запечатан лист. Върху стихотворната творба, от външната страна, ще се отбележи някакъв знак, който след преценката ще послужи за откриването на поета. Например всеки от участващите в конкурса ще напише върху творбата си някакъв стих, същия стих ще напише и на друг лист, заедно с подписа си, и след като прегъне и запечата листа, ще го изпрати заедно със стихотворението си анонимно на конкурсната комисия, която след преценката ще разпечата този лист и като сравни стиха, който е върху стихотворението, с онзи на листа, ще научи името на поета от подписа, който ще бъде заедно със стиха, написан върху запечатания лист.

Атина, 9 януари, 1851

Ректор на Отоновия университет

Заместник-ректор Г. А. Маврокордатос⁴

С името на А. Ралис конкурсът се провежда до 1860 г. В резултат на честите спорове около решението на журито, не без влияние и на полемиката, избухнала в печата във връзка с награждаването на Гр. Пърличев, през 1861 г. университетското ръководство не успява да състави жури, конкурсът не се провежда и Ралис се отказва от по-нататъшното му субсидиране. От 1862 до 1876 г. поетическото състезание има нов меценат — Йоанис Вуцинас, гръцки търговец, публицист и учен, живеещ в Одеса. Създаден в началото с цел да се подкрепи и развие катаревуса като официален литературен език, в последните си години конкурсът завършва с блестяща победа на живия народен език димотики. През периода на четвъртвековното му съществуване са разгледани общо 388 произведения, наградени са 21 поети и са получили похвала 23, като между увенчаните са едни от най-добрите поети на Гърция от онова време — Провеленгиос, Влахос, Камбуроглу, Парасхос, Ламброс и др.⁴ За голямия интерес на атинската общественост към конкурса свидетелства едно описание от съвременник: „Един голям академичен празник, чествуван от атиняните, предлага всяка година на пътешествениците, които минават през Гърция, случай да опознаят подчертано националния характер на новата гръцка поезия. Всяка година Атинската академия обявява поетическия конкурс и дава награда, основана от големия патриот Амвросиос Ралис, на поета, чието произведение е преценено като най-забележително по инвенциите си и най-способно да върне езика към първичната му чистота. Денят, определен за тържественото приключване на този конкурс, е 25 март, рожденият ден на обявяването на гръцката независимост. Този ден цяла Атина е в движение: всички класи на обществото показват еднакво усърдие; кафенетата и пазарите са пусти; площадите са задръстени от тълпата, която жестикулира, вика, дискутира с естествената сприхавост на този народ. След прочитането на едно изложение върху различните произведения, представени на конкурса, председателят обявява победителя, поздравява го от името на нацията, рецитира на висок глас неговите стихове и поставя върху челото му лавров венец. На излизане от тържеството увенчаният поет бива посрещнат с акламации от тълпата и отведен до дома му почти триумфално. Не може да се даде и идея за споровете и бурите, които люлеят до последния момент тази голяма литературна полемика.“⁵

⁴ Вж. Г. Βαλέτας, *Η λαϊκοποιητική κριτική κι' η επίδραση της στη νεοελληνική ποίηση. Νέα Έστια, ΚΒ* (1937); Κ. Παπαπύρος, *Οι ποιητικοί διαγωνισμοί (1851—1873) και η δημοτική μας γλώσσα*. Αθήνα, 1973.

⁵ E. Yeméniz. La Grèce moderne. Paris, 1862.

Тържествеността, с която се е провеждала церемонията по обявяването на наградната творба и връчването на лавровия венец, е направила голямо впечатление и на самия Пърличев, чието първо пребиваване в Атина през 1850—1851 г. съвпада с първото, особено тържествено провеждане на конкурса. За наградения тогава поет Залокостас той пише в Автобиографията си: „Нема елиן по-кестит от него; цар Отон, който го венча, не е ничто пред него. Императори, что триумфирали за славни победи, не са ничто пред него. За него и земний живот е рай.“ Описанието на тържественото увенчаване на Залокостас, запалило амбицията на младия студент по медицина да се види и той един ден на мястото на победителя, даде основание на Д. Кадах⁶ да посочи грешката в Автобиографията относно датирането на първия престой на Пърличев в Атина. Не през 1849—1850, а най-вероятно през 1850—1851 г. е първата учебна година на Пърличев в Атинския университет, тъй като увенчаването на Залокостас е през 1851 г. Д. Кадах допуска дори и възможността за периода 1852—1853 г., тъй като Залокостас е увенчан и през 1853 г., а Пърличев не посочва изрично, че описаният от него конкурс е първият. Това предположение обаче няма достатъчно убедителни основания по следните причини: а) в общия стилистичен контекст на Автобиографията, където за редица важни събития се съобщава съвсем лаконично, фразата „На 25 март 1850 беа призвани на конкуренция всичи елински поети“⁷ може да се приеме като отнасяща се за първото провеждане на конкурса; б) Пърличев едва ли би пропуснал да съобщи, че неговият поет-любимец, след когото е ходил навсякъде с благоговение (по собствените му признания в Автобиографията), е получил наградата за втори път; в) триумфалното увенчаване на Залокостас лично от крал Отон е именно първото; през 1853 г. той получава наградата, но не така убедително и триумфално, тъй като в своето изложение председателят на журито прави по-положителна характеристика на творбата на Терцита „Корина и Пиндар“, която е похубава, но е написана не на задължителния катаревус, а на димотика и само заради това не бива увенчана; самият Залокостас изразява недоволство, че творбата му получава наградата фактически не заради художествените си качества, а заради езика си; и г) годините, през които Пърличев учителствува из Македония между първото и второто си следване в Атина, са почти девет-десет (ако, разбира се, податките за това учителствуване са напълно верни), което, както съобразява и самата Кадах, се съгласува трудно с предположението за 1852—1853 г.

Най-големия основания имаме следователно да приемем като по-вероятно време на първия му престой в Атина периода 1850—1851 г. Целунал земята на Омир и импровизирал няколко вдъхновени стиха при преминаването на гръко-турската граница, отишъл в гръцката столица, за да се лекува и да учи, младият Григорие Ставридис твърде скоро се разочарова от медицината, която не му е по вкуса, тъй като филологията е истинското му призвание. Неполучил очакваната помощ, принуден да дава частни уроци и да преписва книги, за да се издържа, изтощен от лишения, след края на първата учебна година той се връща в родината.

За втори път (след учителствуване в Белица, Битоля, Прилеп и Охрид) Пърличев идва в Атина през 1858 г. (а не през 1859, както пише в Автобиографията си). По някаква лоша игра на съдбата този бляскав период в живота му, когато получава най-високото признание за литературния си талант, преминава в непрекъснати публични скандали около името му. Първият скандал избухва почти веднага след пристигането му в гръцката столица. Поводът е едно спречкване между Пърличев и някакъв служител в руската църква, който доста грубичко му направил забележка, че при влизане в храма шапката трябва да се сваля. На 29. XI. 1858 г. в бр. 2721 на в. „Атина“ се появява стихотворение, в което Пърличев прави опит да защити честта си, нападайки несправедливо обвинилите го. На 24. XII. 1858 г. в бр. 340 на в. „Авги“ се появява кратка бележка, в която подписаният с инициали N. S. автор, представящ се за очевидец на инцидента в черквата, заема съвсем тенденциозно страната на служителя и напада грубо Пърличев. След три дни, на 27. XII. 1858 г., в бр. 342 на в. „Авги“ се появява и стихотворение срещу Пърличев, подписано с „Обичаш истината поет“. Споменавайки за този инцидент много по-късно, архимандрит Антоний⁸ лансира предположението, че автор на това стихотворение е някой от университетските преподаватели на Пърличев. По-убедително изглежда обаче заключението на Д. Кадах,⁸ че ав-

⁶ E. Y e m e n i z. La Grèce moderne. Paris, 1862.

⁷ Из Румелии. СПб., 1886.

⁸ D. K a d a c h. Zwei griechische gedichte von Grigor S. Prličev. *Ελληνικά*, т. 24 (1971).

торът трябва да се търси между журналистите, близки до служителите на руската църква в Атина и на самия архимандрит Антоний, тъй като в стихотворението се предава в общи линии онзи вид на версията за скандала, в какъвто я намираме в „Из Румелии“. Още повече, че арх. Антоний не споменава в книгата си нито дума за острия отговор, който Пърличев дава отново в стихотворна форма в „Авги“ (бр. 348 от 10. I. 1859) със заглавие „Към обичайния истината поет и N. S.“. Посочвайки правилно, че още в тези две стихотворения, писани вероятно едновременно със „Сердарят“, се изявява литературният талант на Пърличев, че отношението му към Русия се отличава с определена симпатия към руския народ и с известна резервираност към някои прояви на официалната царска политика, в цитираната по-горе статия Д. Кадах обаче достига до неверния извод: „несъстоятелно е също допускането, че Пърличев, още пишейки „Сердарят“, се чувствувал българин, само че не е дал достатъчно ясен израз на това“. Наистина Пърличев се чувствава приобщен към гръцката култура, написва две поеми с високохудожествени качества, с които участва в литературния живот на Гърция и се включва в историята на гръцката литература, но по отношение на неговото национално съзнание по времето, когато пише първата си поема, не може да има никакво съмнение. Българската си национална принадлежност той декларира високо: и публично, в писмата-статии, с които отговаря на нападите на Т. Орфанидис, и в едно новооткрито частно писмо, изпратено на 28. VII. 1860 г. до намиращия се в Битоля Константин А. Робев. „Вие виляхте — пише той до К. А. Робев — как накара да млькне аrogантния Орфанидис, който избълва по свой навик многобройни ругатни срещу мен и комисията. Сега остава да Ви разкажа как възникна злото. Между другите въпроси, които комисията ми постави, беше и въпросът за националността ми. Разбира се, не можех да излъжа, тъй като безспорно езикът ми ме издаваше. Оттогава не само Орфанидис, а и някои други се въбсиха срещу мен и поддържан, разбира се, от тях, Орфанидис написа мръсни клевети, които обаче бе принуден да оттегли, този човек, който до днес не е оттеглял това, което е писал. Но въпреки това тези хора, засега безопасни, могат обаче в бъдеще да ми навредят. Представете си до какво стъпало сме изпаднали, когато хора, на които показваш истината относно народността си, вместо да те похвалят, както това направиха всички разумни [хора], те подтикваат да говориш лъжи, да се отречеш от народността си — нещо, което според мен е равносилно да се отречеш от вярата си. Какво по-безчестно има от това, да предаде човек родителите, народността, родината! Но въпреки това намират се хора високопоставени, които те подтикваат към това и се чудят, и се сърдят защо не искаш да си подлец. Както и да е, Ваше превъзходителство, страхувам се много от клеветите и нека бог се смили над мен.“⁹ В следващото си писмо до братя и синове Робеви (от 1. XI. 1860 г.) Пърличев изразява готовност да посвети замисленото ново издание на „Сердарят“ на фамилията Робев със следния надпис: „На закрилницата на музите и всестранно благодетелствуваша родината величава братска седморка Робев — Константин, Йоаким, Димитър, Никола, Наум, Евтим и Стефан — посвещава тази книга авторът.“¹⁰ Известно е, че Робеви са една от най-богатите и най-известни патриотически настроени фамилии от онова време в Македония — достатъчно е да си припомним само, че Димитър Робев не само прави всичко възможно за освобождаването на Братя Миладиновци, но и дава почти цялото си състояние за народополезна дейност. В поемата си „Сердарят“ Пърличев не говори открито за българи поради обясними съображения, въпреки че славянските имена на хора и местности са издавали в голяма степен националната принадлежност на героите му (десетина години по-късно, в собствения си превод на поемата на български, той вече споменава за „кротки българи“). А че опасенията му са били основателни, показва и цитираното по-горе писмо от 28. VII. 1860 г., в което се потвърждава казаното и в Автобиографията, че със заявяването на своята народност пред комисията Пърличев си е навлякъл омразата на някои влиятелни личности. Ясно е следователно, че и в непрекъснатите декларации от страна на Пърличев за единение с гръцката култура освен израз на действителни чувства (които с нищо не противоречат на българския му патриотизъм) можем да съзрем и известна тактичност, наложена от по-особената ситуация, в която са се намирали той и неговите сънарод-

⁹ В. Тилева и А. Н. Коджаев. Непубликувани писма на Григор С. Пърличев. — Изв. Нар. библиотека „Кирил и Методий“, т. XIV (XX), 1976. Писмо № 8.

¹⁰ Пак там, Писмо № 10.

ници в гръцката столица по времето на разгара на черковната борба, явяваща се въобще израз на борбата на българския народ за национално самоопределение.

Макар и не точно по регламента (не е знаел, че трябва да напише името си в отделно запечатано листче и затова е поставил само инициалите си Г. С. П.), Пърличев предава поемата си „Сердарят“ в определения срок, като я придружава със следното писмо до комисията:¹¹

„Уважаема комисия!“

Дошъл в Атина по диогеновски, поставям под отвеса на вашата преценка първото си поетическо произведение „Сердарят“, любопитен да науча дали мнението, което съм съставил от известно време за себе си, се оправдава донякъде, или е рожба на младежко самохвалство, което е по-вероятно. И ако пък стиховете ми приличат на гарванско грачене, както ми се струва сега, то, оценявайки, не ми се присмивайте, моля ви, а ми го посочете по подходящ начин и бъдете сигурни, че никога повече няма да ви обезпокоя, защото в края на краищата не искам Гърция да отглежда повече поети, отколкото земеделци. Кой знае обаче, дали вие не ще намерите в тях повече хубост, отколкото аз, който съм ги чел много пъти? Композицията е много проста, признавам го, но много проста е и темата. Необичайно е може би и това — да разказва делата на героя един мъж, който е враг, пред народа, събран и бързаш да го оплаче и погребее. Ала това е срещано в най-разнообразни варианти в почти всяка трагедия на древните; така също е извинителна може би и честата употреба на омировски идеи. Ако пък случайно, ако, казвам, тая година замълчат лебедите на Касталия и, разбира се, онзи атлет Орфанидис, вълкът на поезията, ненаститният Кронос на наградите, и следователно ако, казвам, стиховете ми се сметат достойни за наградата, о, тогава какво златно дело! Бъдете сигурни, никак няма да бъда недоволен, даже напротив, в такъв случай ви разрешавам да разполагате с половината от наградата за каквото и да е, по ваше решение, благочестиво дело. Ала понеже това е малко трудно, запазвам желанието си, не се разкривам в голямо предисловие и очаквам решението ви с уважение и без предубеждение. Ако обаче намерите в стиховете ми някаква хубост, желая да възнаградите поне с една малка башинска усмивка бденията и трудовете, които съм положил, било обикаляйки по полето, било затворен в бедната ми колиба; защото ви ги предложих не заради себе си, а заради Гърция, и ако не намерих доброто, то поне го потърсих.

Г. С. П.“

Несъмнено фактът, че анонимният автор на „Сердарят“ получава в този конкурс наградата, е сам по себе си доказателство за високата художествена стойност на поемата. Че присъждането на тази награда е било много често диктувано от извънлитературни съображения, се доказва както от непрекъснатите дискусии около конкурса дотогава, така и от предсказаното съвсем сигурно от в „Авги“ цяла седмица преди обявяването на резултатите присъждане на следващия лавров венец (през 1862 г.) на поемата на Ал. Византиос, съжител и приятел на председателя на комисията Ал. Рангавис. Очевидно обаче журито не е могло да пренебрегне качествата на една ярка творба, рожба на самобитен и силен поетически талант.

На конкурса през 1860 г. са представени общо 14 произведения, както става ясно от публикуваното в сп. „Пандора“ (т. 11 от 15. IV. 1860) изложение на председателя на комисията Ал. Рангавис: „Синът на беднячката“, „Дервишът“, „Търговецът поет“, „Теодорос Колокотронис, или гръцката борба в 1821“, „Гъркът от Коринт“, „Смърт“ и „Меланхолия“, „Кулата на Вордо̀ни“, „Младежко сърце“, „Сънят, т. е. Сянката на Константин Палеолог“, „Стихотворения“, „Свети Минас“, „Вдъхновения“, „Кошерчета“, „Сердарят“. По повод на първите три доклада-чъкът припомня, че тези, които искат да се занимават с поезия, трябва много да са се упражнявали в езика, да го познават добре и да го употребяват сръчно. А пък авторите на тези три произведения са неопитни във владенето на езика. За следващите четири Рангавис смята, че могат да се поставят заедно, тъй като имат сходна форма, еднакви достойнства и почти еднакви недо-

¹¹ След обявяване на резултата от конкурса писмото е публикувано в няколко вестника: „Меримна“, бр. 157 от 28.III.1860, „Елпис“, бр. 1045 от 2.IV.1860 и др.

статъци. Типът им е епически, разказвателен и общите им достойнства са: добро стихосложение и граматическа точност. Недостатъците им се изразяват в неопитността в строежа на езика, в неяснотата в изразяването, в неподходящата употреба на епитетите. В тези стихотворения и поеми липсва поетическа багра в езика и поетически плам в идеите и фантазията, а композирането е несъвършено. По повод сюжета на „Гъркът от Коринт“ докладчикът посочва използването напоследък от повечето поети на следния сюжет: героят, след като малко или много се е борил за отечеството, се среща с любимата си, която е облечена в мъжки дрехи, за да се бори заедно с него, след това се замонашват, разбират, че са брат и сестра, и се изповядват, при което научават, че са деца на изповедника, и накрая умират. (Известно влияние от този популярен в гръцката поезия от онова време мотив можем да открием в поемата на П. Р. Славейков „Бойка войвода“.) За поемата „Кошерчета“ (неин автор е Д. Вернардакис), „принадлежаща на драматическия жанр“, Рангавис отбелязва, че е подавана на конкурса и миналата година и е получила похвала; тази година е увеличена с още няколко действия, които обаче са много пространни и я правят необичайна и огромна, приличаща на многокраките и сторките от митологията. Езикът ѝ е чист и динамичен, избран, многобагрен, точен. Стихът се лее, от цялото произведение се излъчва остроумие, то демонстрира голямо познаване на древността. Но според докладчика в поемата няма достатъчно поезия и драматичност, а сюжетът страда от прекаленото увеличаване на персонажа. На поемата „Свети Минас“ (чийто автор, както веднага след това се разбира, е Т. Орфанидис) се признават хармонично стихосложение, фантазия, живи образи, добри идеи, които са и добре изразени. Но на изложението, изградено върху темата за турските кланета в о. Хиос през 1822 г., липсва според мнението на комисията изобретателност и творчество.

След този доста подробен и обективен критически преглед на представените творби Ал. Рангавис преминава към анализ на поемата „Сердарят“:

„Остава ни за разглеждане още една поема, много по-малка от другите, написана в римувани стихове и имаща заглавие „Сердарят“. Петнадесетричкови стихове с остро ударение на предпоследната сричка се редуват с осемсрични с остро ударение на последната, като римуването им не е винаги пълно. (*Ἀρκὶς=βαρεῖς. Ποιοὶ=αὐτοί. Ὀμοῦ=ἡ καρδιά μου*). Такова разполагане на стиховете би било по-подходящо повече в едно лирическо, отколкото в едно епическо стихотворно произведение, каквото е предложено, защото така, чрез безкрайното и неприятно за ухото редуване на малки строфи се нарушава непрекъснатостта на разказа. В поемата се забелязват също така и изпадания на гласни една пред друга, трудни и необичайни за ухото *Ὅσ' ἤρεος ἡ Νέδ' ὤς. Γέγον' οἶκον. Προβλέπον' ὄπλον*), как и някои неравности в езика. По-малко от половината минали несвършени и минали свършени времена са понякога без нарастване, а също и синкопите *τὸν 'ς τῆν*, и повече от средното са доста архаичните думи, като *τέκνυς* и т. н. Има най-сетне и някои несъразмерни и насилени в метриката стихове *Ἐνδομύχως λύπη θερμύ**. — *Κ' ἔκαστος αἰς προ-σμεῖδι**. — *Ὅστις ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ** и т. н. Сюжетът е следният. В Албания, където водят борба помежду си християнски и турски села, един млад мъж-християнин загива в битка с отоманците; оцелелите от враговете му го донасят в селото му, където един от тях разказва героичните му подвизи; там го оплаква майка му, оплаква го и годинцата му, която отказва да живее повече между хората и да се омъжи; оплакват го оплаквачите и цялото село; майка му изпраща хората да приберат и да погребат и другите загинали борци, другари на сина ѝ. Това е цялата поема!

Случвало ли ви се е някога да попаднете в някой второстепенен европейски музей и там да срещнете сред нехудожествени и бездушни огромни египетски статуи, сред зверообразни индийски дървени фигури, сред римските нехармонично създадени и обръкани едрообемни произведения от епохата на упадъка художествен отломък от атическото изкуство? Малък е камъкът, малко са релефите върху него, но колко точност, колко симетрия, колко усет за доброто в линиите му и колко живот е вдъхнало на тази проста творба чудотворното длето — така, че за него да тупти сърцето, когато всички други го оставят студено. Цели книги са нужни за обяснението на онези многосложни произведения; а това не допуска друго тълкуване, само едно възклицание на възхищение. С такава скромна творба на древното изкуство може да се сравни това последно поетическо произведение. Езикът му не е само много чист и безгрешен, но и дете на най-хубавия между езиците, приличащо му по отношение и на думите, и на фразите, и главно в духа. Ком-

позирането на поемата не е сложно, както видяхме; но истината рядко се нуждае от сложност, за да трогне и да се хареса. Двадесет и четири песни има „Илиада“, а какво по-просто от композицията ѝ! Каква е композицията на повечето драматически произведения на древността? Ако се върнем и към скулптурата — Зевс на Фидий и Афродита на Праксител не будят възхищение с композицията си; всяка една от статуите в простотата си и единството си е сама по себе си скулптурна композиция, сама по себе си поема, която има своите части, епизоди и перипетии. Така и в тази поема отначало изглежда, че няма сюжет, а колко добре се оцветява характерът на нежно любещата, но смела албанска майка, колко хубаво, истинско и вярно е описанието на младата годеница, колко сърдечно се леят оплакванията, колко опитно и забележително са изработени всички детайли, колко художествено е организирано всичко! Нищо не убягва, няма нищо мъгляво, нищо съмнително — всеки стих блести като чист бисер, поставен на подходящото място в богато украшение. Ето едно от многото онези класически миниатюри, от които се състои хубавата картина: (следва цитат за Неда — К. Т.).

Ето с какви истински и прости багри се рисува жалещата девойка: (следва цитат за Мария).

Една такава поема, която има толкова сериозни достойнства, може би трябваше да се отнесе не за едно село в Албания, а да увенчае Гърция, борбата ѝ. Но да не го упрекваме! Щом авторът е искал така, нека ни посещават понякога и нас гласовете на музите, напомняйки ни, че и другаде, и далеч от нас живеят наши сънародници с гръцки сърца, гръцки нрави и гръцки героизъм.

С тази поема от всичко, което ни е подадено, само двете последни — „Свети Минас“ и „Кошерчета“ — могат да се състезават. Но понеже тя има много и превъзходни достойнства, а недостатъците ѝ са малко и съвсем второстепенни, комисията я смята за първа тази година и дава венеца на „Сердарят“.

М. Икономидис
К. Папаригопулос
А. Р. Рангавис“

Тъй като не е написал името си, награденият поет не получава публично лавровия венец, нито пък намира кураж да заяви пред всички, че е автор на увенчаната поема. „След това — съобщава лаконично „Пандора“ в същия брой — поетът посети докладчика и заяви, че поемата „Сердарят“ е негова; казава се Григориос Ставридис, студент по медицина от Македония — онази област, която никога не е спирала да дава много и важни приноси в интелектуално, търговско, военно и земеделско отношение на цяла Гърция.“ Подробностите по установяването на авторската самоличност на Пърличев — рецитациите, които трябва да прави, на откъси от поемата, за да докаже, че е нейният автор, разговорът с Рангавис за българската му национална принадлежност, предложението да приеме кралска стипендия за следване в някой голям европейски университет и т. н. — са познати от Автобиографията му и нас тук няма да ни занимават. Интересно е да проследим по-нататък отзвука, който присъждането на наградата предизвиква в периодичния печат.

Още на следващия ден няколко атински вестника поместват съобщения за тържеството в университета. В „Авги“ (бр. 600 от 26. III. 1860) пише: „Известно е, че ежегодно на деня на 25 март се извършва в университета поетическо състезание. И тъй вчера комисията по поетическия конкурс прочете изложението си върху 14 поеми, които ѝ бяха изпратени. От тях 11 бяха отхвърлени изцяло като незаслужаващи внимание; едните като недостойни, а другите заради многото им недостатъци. Две бяха похвалени и само четиринадесетата със заглавие „Сердарят“ бе преценена достойна за награда и получи венеца на победата. Тази поемка беше анонимна, а писателят ѝ казваше в писмото си до комисията, че ако бъде увенчана поемата му, дава на разположение 500 драхми за някаква благотворителна цел, а за останалите 500 мълчеше, поради което комисията даде на разположение петстотинте драхми на някакъв студент от Теологическия факултет, а автора на наградената поема покани да обяви името си в едномесечен срок; а след преминаване на този срок и останалите 500 драхми ще се предоставят на Университетската библиотека.“

Щом обаче завърши тържеството, стана известно името на поета; той е студент по медицина на име Григориос Ставридис от Охрид (родината на император Юстиниан) в Македония, младеж морален и владеещ гръцки език, младеж много прилежен и много буден и толкова повече достоен за похвала, щом следва тук чрез своя труд и с малката помощ, която му дава по някой път един музолобив йерарх от Македония, дебърският владика, ако сме добре осведомени. Македонският комитет, имайки пред вид признаваните вече успехи на този младеж, е длъжен да му помогне да завърши следването си в Европа, за да бъде полезен след това на отечеството. Комитетът на завещанието на барон Велю е онеправдал досега много родината, като не е взел никога пред вид заявляванията на много музолобни младежи от Охрид и други градове.“

Повече подробности наред с вече известното съобщава в „Атина“ (бр. 2862 от 26. III. 1860). От тази информация научаваме, че тържеството в университета е станало по обяд, след церемонията в катедралната църква „Св. Ирина“ по случай националния празник 25 март. След като цитира част от писмото на Пърличев до комисията и предава с едно изречение сюжета на поемата, авторът на съобщението продължава: „Картините и фразите на охридския поет бяха толкова сполучливи, че комисията му даде най-големите похвали. Вероятно ще отпечатам увенчаната поема, ако авторът ѝ ни го разреши. Поздравяваме между това от сърце г. Ставридис за успеха му, пожелавайки му да получи друг път по-големи венци на слава и победа.“ Освен съобщаването на повече подробности и опита, който прави за анализ, този вестник показва по-специалното си отношение към поемата и с публикуването както в този, така и в следващите си броеве (2863, 2864 и 2865) на големи откъси от нея, като в бр. 2865 публикацията е съпроводена със следното посвещение: „На великодушния господин господин Евангелис Запас, на приятеля на древната слава и основател на новите олимпийски игри.“

Интересна информация предлага в „Меримна“ (бр. 157 от 28. III. 1860): „Тържеството по случай националния празник, което стана в църквата „Св. Ирина“, бе последвано от друго — това на конкурса на Ралис, което се проведе в университета. Множество слушатели — мъже и жени — изпълваха двете свързани помежду си и много обширни зали на университета. Министри, депутати, сенатори и много високопоставени военни и политици бяха също на тържеството. Всичко бе много хубаво наредено и подходящо за тържеството. Редът на церемонията бе поддържан от двама студенти от университета, които под ръководството на секретаря на университета посрещаха благоприлично и достойно пристигащите. Около единадесет и половина преди обяд докладчикът на конкурсната комисия господин А. Рангавис обяви нейната преценка, от която тук даваме няколко неща, останали в паметта ни.“ След като предава сбито най-важните неща от изложението на Рангавис, вестникът продължава: „След това ректорът на университета, изкачил се на катедрата, каза: „В увенчаната поема „Сердарят“ не се намери листче, така че не можем да обявим името на венценосеца. Но понеже в пролога на поемата той поиска половината от наградата да се даде за някое благочестиво дело; комисията реши да я отпусне на някой от студентите на Теологическия или Философския факултет и прецени като такъв по предложение на декана на Теологическия факултет г. Кондогони студента от Епир Димитриос Зомбулидис, буден младеж, старателен и с добри обноси. Другата половина от паричната награда, добави ректорът, остава в канцеларията, докато се установи самоличността на поета“ Даде се срок за това един месец, след което, ако поетът не се намери, петстотинте драхми ще се употребят за закупуване на книги, полезни за преподаването в университета. Тук ректорът прочете и някакво обръщение, написано от поета в пролога на „Сердарят“ към рецензентите, което е: „(Следва писмото до комисията — К. Т.).“ Точна препечатка на тази информация прави в. „О Астрип тис анатолис“ (бр. 116 от 2. IV. 1860).

В. „Фос“ (бр. 45 от 29. III. 1860) помества под заглавие „Увенчаният поет“ официалното обявление на секретаря на университета Г. Докос, придружавайки го със своя кратък анализ и публикация на част от поемата:

„УВЕНЧАНИЯТ ПОЕТ“

Автор на поемата „Сердарят“, която бе наградена онзи ден на поетическия конкурс за тази година, е студентът от Медицинския факултет Григориос Ставридис (Паралицас), произ-

хождащ от Охрид (Лихнида) в Македония, както се потвърди от различни доказателства, дадени пред ректора, и особено от сходството в почерка и от различни строфи, които издекламира поетът наизуст. След това уверение ректорът връчи на поета венеца на победата и половината от хилядодрахмовата награда, а другата половина се даде по нареждане на поета на студента от Теологическия факултет Димитриос Зомбулидис.

Атина, 27. III. 1860

Секретар на Отоновия университет Г. Докос

От горното официално съобщение читателите ни виждат, че награденият поет е младежът, за когото информирахме в предишния брой. Тази наградена поема бе действително достойна за награждаване и ние поздравяваме поета, загдето в първите си крачки се представя с толкова съвършено произведение. Когато прочетохме цялата поема, се издигнахме в друга поетическа сфера и фантазията ни блуждаеше в героични места и за много време мислехме, че четем самия Омир — толкова го наподобява в описанията и в нравите. Поемата му е проста, без заплитане и перипетии. Героят му е един сердар на име Кузман, пазител и вожд на едно село в Албания, наречено Река. Когато един ден той се веселял с другарите си, ги нападнали турци разбойници — геги, които постоянно правели такива набези срещу тях. Станала битка и влезли в единоборство Кузман и Мехмед, вождът на гегите. И двамата се убиват. Занасят Кузман мъртъв в селото, където най-старият от другарите му разказва подвизите му. След това го взима майка му, внася го в къщата си, оплаква го и след това го погребват в място, където всяка година идва и го оплаква годиничката му Мария, която е полуляла. „Вестникът помества и част от думите на Неда към насъбралото се множество. Почти точна препечатка (с малки редакторски промени) с обещание за отпечатване на по-голяма част от поемата след нейното публикуване прави в. „Елпис“ (бр. 1045 от 2. IV. 1860). Името „Паралисас“, появило се единствено в официалното обявление на секретаря на университета Г. Докос, тук е предадено като „Мамалисас“ вероятно поради недобро разчитане или печатарска грешка. В следващия брой (1046 от 12. IV. 1860), както и в бр. 1048 вестникът помества още два откъса. (Въобще прави впечатление, че „Елпис“ помества рядко, но сериозни литературни материали. (Така например в бр. 1070 от 27. IX. 1860, в бр. 1071 и в други броеве печата биографията на Ригас заедно със стихотворенията му „Марш“ и „Всички народи воюват“. В бр. 1079 от 29. XI. 1860 и в бр. 1080 от 17. XII. 1860 печата анонимно дълга епическа поема от неизвестен автор, а в бр. 1082 от 20. XII. 1860 — голяма рецензия за „Стихотворения“ на Ал. Византиос.

В някои вестници се появяват и възражения във връзка с употребата на отстъпените за благотворителна цел 500 драхми. Така „Авги“ (бр. 601 от 28. III. 1860) излиза със следната кратка бележка: „Университетската комисия на поетическия конкурс даде много лошо 500-те драхми. С фразата „благочестиво дело“ увенчаният поет господин Гр. Ставридис нямаше пред вид да се дадат на стипендианта на Ризарисовия факултет, а на гражданската болница или на близка на нея.“ В следващия брой (602 от 9. IV. 1860) вестникът публикува голяма част от поемата, придружена от посвещението на Ев. Запас. (С това посвещение, донесло на автора малка финансова помощ от страна на поласкания основател на новите олимпийски игри, излиза и отделното издание (като книга) на „Сердарят“ през същата година.)

С по-кратки информации — съдържащи най-често известието, че между 14-те произведения е отличена поемата „Сердарят“, чийто автор е предоставил 500 драхми за благотворителна цел — излизат вестниците „Фос“ (бр. 43 от 26. III. 1860); „О Филопатрис“ (бр. 283 от 27. III. 1860); „То Мелон тис патридос“ (бр. 41 от 28. III. 1860; тук по повод отстъпването на половината награда — факт, който е направил поразително впечатление, тъй като подобно нещо друг път не се е случвало, се добавя: „Тази постъпка прави толкова повече чест на поета, като се има пред вид, че той не е от богатите“); „Еон“ (бр. 1871 от 30. III. 1860); „Проинос кирик“ (I. IV. 1860); „Филелвтерос“ (бр. 206 от 1. IV. 1860). За поемата и писмото към нея вестникът казва: „Тази ценна творба бе придружена от кратко, ала ценно въведение. . .“ И по-нататък: „Господин Рангавис, докладчик на журито, изплете в изложението си вечнозелени венци на този нов наш поет и наред с другите нарече стиховете му бисери. Освен другите предимства, които имат, тези състезания

стават и сцена, където се изявяват скрити способности, които, обърнали гръб на суетното парадигме и сбвързани с веригите на скромността, остават незабелязани за много време, а понякога и завинаги.“ „Атина“ (30. VI. 1860. Вестникът съобщава за тържество по случая в Охрид).

С рецензия излиза и известният поет Панайотис Суцос, който в същност само взема повод от награждаването на „Сердарят“, за да развие възгледите си за характера на поетическия език. Давайки висока оценка на художествените качества на поемата на Пърличев, той като горещ защитник на димотики — живия говорим език — предсказва скорошна забрава, тъй като е написана на старинния език — катаревуса. Рецензията, озаглавена „Филология. Поетически език“, излиза в издавания от самия П. Суцос вестник „Илиос“ (бр. 255 от 13. IV. 1860): „В съществена част на „Сердарят“ господин Григориос Ставридис е успял в извънредно голяма степен чрез описанието на гръцките нрави, чрез античния гръцки начин на творене и на описване и чрез простотата на заплитането да създаде изключителна поема, от която обаче народът няма да запази в паметта си нито стих. А защо? Защото в творбите на тези, които взимат участие в поетическия конкурс на 25 март, комисията не допуска никакъв йонизъм, доризъм, солизъм и ги нарича вулгаризми, докато те са гръцизми на Омир и Пиндар; нито пък в общия архаичен диалект даде някакъв тип за писане. Така че в съществената част на тази извънредна степен добра поема непознатите думи *οὐδός, μελεδῶντες, ῥυοόμενον, νέκυσ, κηδεσθαί, μελίχιος, ἰώ, ἀτη* и други, съчетани с подчертано книжовните думи *παράχρημα, μετὰ σπουδῆς, ἐν σιωπῇ, ἐπὶ τῷ βλέφῳ, αἶσερ, δουρ* и други такива, правят добрата и ценна поема трудно четима и груба.

Сметнахме прочее, че е нужно да припомним отново правилата, които поставихме за поезията в съчинението ни със заглавие „Нова школа на писменния език“, макар че ценим младия певец и смятаме, че ще има голямо бъдеще, ако промени стила си. Посочваме прочее и днес, че Омир и Пиндар пишеха на три диалекта — йонийски, еолийски и дорийски, позволяваха си да използват и народни тогавашни думи, необичайни за прозаичите; че тези две съкровища запази народният език, на който писаха Ригас Фереос, Христопулос, Соломос, Виларас, Александрос Суцос и Панайотис Суцос, тези двамата последни — само в стихотворенията им, които написаха от 1825 до 1835 г.

Както в съчинението за писменния език, така и сега посочваме, че съществува и общ стар диалект в най-новата ни поезия — хубава, добродушна и много сладка, но изискваща от страна на поетите голямо внимание, за да не говорят празни приказки; и този език го усъвършенствуваха певците на „Скитникът“ и „Месията“ (П. и Ал. Суцос — К. Т.), а също и господата Орфанидис, Карасуцос, Рангавис, Залокостас, Каридис и Скилици. Освен тези два начина за писане на поезия няма никакъв друг и младите да не ги губят времето. „Понататък в рецензията на П. Суцос следват разсъждения за езика на поезията, нямащи конкретна връзка с поемата на Пърличев. Заслужава да се отбележи и фактът, че освен високата оценка, която се дава на таланта и на поемата на Пърличев (независимо от уговорката за езика), намесата на П. Суцос — един от най-авторитетните поети на своето време — е показателна и сама по себе си. Всяка година в месеците около конкурса вестникът на Суцос „Илиос“ има специална тактика: печата само големите творби на братя Суцос, а ако каже нещо за някой друг поет, той ще е от класиците — като например Соломос; никога обаче за самия конкурс, като че такъв не съществува. Очевидно поемата на Пърличев не е могла да бъде премълчана и това е още едно доказателство както за значимостта ѝ, така и за впечатлението, което е направила.

Съвсем различен тон в оценката на поемата на охридския поет внася неговият професор по ботаника в университетта и съперник в поетическия конкурс Теодорос Орфанидис. Неполучил наградата (която очевидно е очаквал със сигурност), той пише серия статии срещу председателя на комисията Ал. Рангавис, в които оспорва решението за наградата, без да пести клеветите и обидите срещу всички, които се оказват в другия „лагер“¹². Първата му статия се появява във в. „Авги“ (бр. 625 от 10. V. 1860). В нея той обвинява Ал. Рангавис, че скривайки името си, е написал във в. „Омония“ (бр. I от 30.IV.1860) статия срещу него. Поводът е хвалебствената

¹² След Н. Трайков по-обстойна публикация по този въпрос направи Д. Калах: Die Polemik Orphanidis — Prlčev anlässlich des Athener Dichterwett-bewerbs 1860, Zeitschrift für Balkanologie, VIII/1.

рецензия на Орфанидис за Рангавис, отпечатана в „Пандора“, от чието продължение авторът ѝ се отказва след обявяването на резултатите от конкурса. Орфанидис заявява, че му била „изпросена“ от самия Рангавис много време преди конкурса и критикува Рангависовия превод на Торквато Тасо. Девет дни по-късно се появява първата статия на Пърличев (в. „Фос“, бр. 83 от 19.V.1860), в която той защитава себе си, Рангавис, а косвено и комисията на конкурса:

„Отговор на изложението на господин Т. Орфанидис, публикувано в бр. 625 на „Авги“.

Господин Т. Орфанидис,

Вярвам няма да ме сметнеш за нахален, ако, макар и твой ученик, ти отправя няколко думи. Винаги съм те уважавал, уважавам те и сега, но само като професор и като поет, а не като мъж философ, т. е. безстрастно.

Заклевам се в най-светите неща, че г. Рангавис ме възпря да отговоря и решението ми бе да не влизам в конфликт с тебе. Но щом ти сам потъркваш достойнството си; щом наричаш п а ч а в р и¹³ (разр. навсякъде е на Гр. Пърличев — К. Т.) стиховете, достойно увенчани от мъже, които имат няколко зрънца философия в повече от мен и теб; щом по свое желание слизаш от висините на Парнас, за да потънеш до колене в блато от скандални чувства и фрази; щом, подтикван от чувствата си, говориш неща, които извикват негодувание у този, който ги е чул, и които петнят не само комисията, но и цяла Гърция; щом оценяваш толкова зле хората, та вярваш непоколебимо, че комисията е излязла с несправедливо решение за теб; щом плачеш за наградата като малко дете, което иска от майка си някакъв сладкиш; щом смяташ, че си корифейт сред поетите на народа и че Гърция нито е родила, нито може да роди друг по-голям от теб или като теб — тогава смятам за опетнени не само далите венеца, но и увенчания. Тогава изоставям мълчанието, което пазех досега от уважение, и бързам да отговоря, благодарейки ти, че бидейки твой ученик, без да го искам, ме предизвикваш да се състезавам с теб и в прозата, както и в поезията, с намерение да защита не толкова комисията, колкото цяла Гърция, която по този начин надменно ругаеш. А може би смяташ, че всичко това, което издума, прави чест на отечеството ти?

Моля да отговориш на всичките ми въпроси. Защо се оплакваш толкова сърцераздиращо и при това само срещу г. Рангавис? Нима само той съставя комисията, или пък беше самодържецът на отсъждането? Ако беше добросъвестен, както се хвалиш, щеше да напишеш изобщи срещу цялата комисия. Ти обаче оставяш другите ѝ членове. Защо? Може би се надяваш с мълчанието си да ги спечелиш за бъдещето? И биваш ругатните си само срещу Рангавис. Защо? Може би, за да покажеш на бъдещите комисии колко си страшен за тези, които не ти дават наградата. Освен това не само предполагаш, но и си сигурен, че комисията е разгадала, че ти си поетът на „Свети Минас“. Защо? Ти си толкова остроумен и си сложил толкова изкусна маска и така добре осмиваш шестлактовия корем на Орфанидис, че можеш да излъжеш и ангелите, и дяволите.

Но нека предположим, че са се догадили; как е възможно да те онеправдае така тежко г. Рангавис, който ти беше толкова задължен за похвалите, които ти е и з п р о с и л, както казваш. Но, о, човече, ако това е истина, какво ми пречи да вярвам, че ти просиш повече от него? После, ако вие сте такива, каква е гаранцията за другите професори? Ако всички са такива, т. е. посредствени хора, които се ръководят от страсти, а не от здравия разум, тогава на какво трябва да се надява Гърция, щом светилата ѝ са помрачнели, щом солта ѝ се е обезсолила? За щастие обаче разумната публика не ти повярва, а разбра, че пишеш под въздействие на чувствата си. Колкото за мен, ако преценявах хората, както теб, бих се удивил, как комисията не се е уплашила от отровния ти език и как не ти е връчила веднага драхмите, за да се освободи от един такъв досадник.

Защо представяш стиховете си на конкурса, щом не зачиташ мнението на комисията? Ако искаш да запазиш достойнството си, пиши стихотворения, печати, забогатявай, но не се сърв-

¹³ В печата не се намери потвърждение на това. Вероятно се касае за устно изразени нападки от страна на Орфанидис. — К. Т.

новавай, защото ти вече остаряваш, други са в разцвета си, а трети го приближават. Нима лавровият венец е единственото ти желание? Не го вярвам. Защото ти получи лаври, а увенчаният веднъж не се нуждае от други. Или може би те опиянява жертвеният дим на хилядата драхми? Не, разбира се, защото човек с твоя характер не смее да е сребролюбив. Ако обаче е истина, че си сребролюбец, можеш да помолиш съперниците си да не се състезават, когато ти участвуваш в конкурса, и те, разбира се, ще те послушат, уплашени от отвратителната отрова на твоя език. И после ти, който плачеш страстно като малко дете и просиш наградата, се осмеляваш да кажеш за други, че ти и з п р о с л и похвали! Не се безпокой! Рангавис е достатъчно богат и не проси от просяк.

Питам те. Защо сравняваш така брутално Рангавис с един Скокос, след като до вчера го хвалеше? Защо си двучлен? Казваш ми, че похвалите ти били изпросени! Ала ако те са били несправедливи, не е трябвало да ги правиш; ако пък са справедливи, тогава защо днес говориш обратното на това, което си говорил вчера? Прочее показваш ни ясно като бял ден, че си полип, който сменя цветовете си според условията, и че си написал тия похвали само за да получиш наградата, но шом се видя излъган в надеждите си, премина много лесно от похвали към ругатни; и след всичко това се хвалиш, че имаш съв е с т и разправяш учтиво, с тона на изискано обличен човек в театъра: „Г р и з е м е о с т р о ж и л и я т з в я р , к о й т о с е н а р и ч а с ъ в е с т .“ Кажи ми, моля, как гризе един звяр, кой звяр има остро жило, на кой звяр прилича съвестта и как може да има съвест един човек, съчиняващ толкова жалки и гнусни разкази за обществото, което смята за позорно самото им слушане и което, слушайки ги, се забавлява, но и те презира.

Казваш, че много добри гърци са те мразили за това, че обичаш много Рангавис. Имаш грешка. Мрази се само недобре обичащият, колебливият, безхарактерният. Ти преди презря приятелството на толкова добри гърци, за да получиш наградата, сега обаче презираш приятелството на Рангавис, понеже не я получи, и оставащ за съжаление без приятели.

Играеш ли или пишеш сериозно, когато казваш, че всичко, което пише Рангавис, има специфична прелест? Ако го казваш сериозно и е истина, че Рангавис пише прелестно, тогава непременно и преводът му на Тасо ще е написан прелестно, следователно нямаш право да говориш веднъж едно, друг път друго. Ако пък го казваш иронично, имаш грешка. Всички читатели, които не са зловни като теб и които имат добрината да оставят политиката настрана, ще признаят, че във всичко, което пише Рангавис, има прелест.

Защо намесваш в чувствата си Замбелиос, Терцетис и Принарис? Нима искаш да ги направиш съдници на Рангавис? Той обаче няма нужда от тях, нито от теб, за да научи как се скланят западноевропейските „io amo“, „j'aime“.

Наред с всичко това направи си труда да ми отговориш дали, както се хвалиш, че си д о б р о с ъ в е с т е н , ще се похвалиш по същия начин, че си и по-страшен филолог от Рангавис? И да го кажеш, никой няма да ти повярва. Или може би си по-силен поет? Не, разбира се. Мога прочее аз да кажа с увереност пред всички учени на народа, че Тасо, преведен от Рангавис, ще има поне прелест, каквато нямаше да има, ако го беше превел ти. Ти пък, от участник в състезанието стана внезапно саморъкоположил се съдия на Рангавис. Казваш, че преводът на Тасо не е в е р е н , знаейки твърде добре, че поема, особено пък римувана, винаги има няколко почти излишни идеи и думи, които запълват празнините на ритъма, и следователно в е р н и я т превод на такава поема става непоносим. Опитният обаче, а не рабски преводач може, заменияки тези идеи с други, свои, да направи творбата и своя и така да надмине и самия оригинал, ако е, разбира се, добър майстор. Познаваш, разбира се, достатъчно технологията, за да ме разбереш, но понеже си зловен, се принуждаваш да изнасилваш съвестта си и да си противоречиш сам. Сега е моментът да докажеш това, което твърдиш.¹⁴ Нека се затворим и двамата в една стая, за да преведем от някое стихотворение няколко римувани строфи, които учени мъже ще ни определят. Аз ще превода не в я р н о , а ти — вярно и рабски. Вярвам обаче, че при оценката ще бъдеш смешен. Ако искаш, опитай.¹⁵

¹⁴ В гръцкия текст тази фраза е представена чрез известния идиом „Ето Родос, скачай!“ — К. Т.

¹⁵ Фразата е представена чрез идиом, останал от историята на битката при Термопилите. — К. Т.

Най-сетне, с какво сърце се обръщаш поетически към сянката на обичания от музите Залокостас и го приветствуаш тържествено: „Стани, приятелю, от гробаси“, почти както Христос, когато беше казал: „Лазаре, излез навън“. Не беше ли по-добре поне да замълчиш и да не смущаваш сянката на един мъж, когото почти уби със злътното си перо? И след всичко това говориш гордо: „Имам съвест!“

Не защитавам комисията, която никак не се нуждае от защита, а просто искам да докажа, че страстта те е подтикнала да наречеш п а ч а в р а поема, увенчана от мъже, по-подготвени от мен и теб, за да различат доброто и полезното, и че обществото, даже и да мрази Рангавис, к а к т о к а з в а ш, не е длъжно да вярва на честната ти дума като на предсказание и не е толкова глупаво, че да симпатизира на човек, който богохулува срещу цяла Гърция. Защото, ругаейки комисията като несправедлива и безсъвестна, какво казвам — щом никого от професорите не остави ненаруган, щом крепиш, че наградата се е дала несправедливо на друг, може би защото Гърция не е родила, нито ще роди друг като теб — как да те нарека другояче освен безчестник, богохулец и оскърбител, както самият ти най-наивно се наричаш сам. Но о, чудний, защо не приемаш мнението на комисията, щом другаде си написал за нея стиховете: „Каквото и да е решението ви, за мен то е свещено“, и т. н. и т. н. Защо делата ти не се съгласуват с думите ти? Защо приличаш на лира, която звучи добре за другите, но самата ти не чува? Какво смяташ? Понеже с г р ъ м л и в и я си глас успя да добиеш обществено положение, къща и градина, вярваш, че с гръмлив глас можеш да поглъщаш и наградите за изящен литературен стил? Ако, едва-що възродили се, тръгваме вече към упадък, ако всичко се подчинява на имащите широка уста и гръмовен глас, тогава край! Гърция трябва да се удави във водите си.

Вярвам, че ще отговориш подробно на всичко това, събери и колкото си искаш ругатни, както си свикнал; всеки, който те е приближил, си е взел своя дял, нека и аз да взема моя.

Писах на 13 май 1860, Г. Ставридис.“

В бр. 1052 от 24.V.1860 г. в. „Елпис“ помества статията, подписана с инициали Д. И. К., в която се защитава изказанието от Пърличев възглед за спецификата на художествения превод и конкретно за преводите на Рангавис, като се привежда и голям откъс от въпросния превод. По-нататък в статията се посочва и причината на Орфанидовата кампания срещу Рангавис: „Но някой би казал: защо пишеш това? Невъзможно е уважаемият ни господин професор Орфанидис да осъжда несправедливо господин Рангавис; съссем сигурно има основание. Но за бога, казвам и сам аз, много се говори за к о н к у р с а и за „фетвата за гръцката поезия“¹⁶, т. е. въпросът е, че тази година. . . друг написа по-добра поема и получи. . . наградата, затова господният имаше голямо право да се отвори от някога очарования го поет на „Парамони“ (Ал. Рангавис — К. Т.) и имашия много качества и знания.“ Редакцията съпровожда статията и с бележка, в която посочва, че е неморално решението на комисията да се оспорва от самите участници в конкурса. Рангавис не закъснява със своя отговор. След три дни той публикува статия във в. „Авги“ (бр. 635 от 27.V.1860), в която обвинява Рангавис, че е написал статията в бр. 625, използвайки името на Пърличев. Ще приведа началото на статията, в което се намира коварното обвинение към младия поет, че е агент на някаква „българска пропаганда“:

„До благороднейшия г. Алексос Рангавис.

Прочетох обръщението ви към публиката, което поместихте в „Еои“ и чрез което уверявате по най-настоятелен начин, че не списвате нито „Омония“, нито никакъв друг вестник.

Прочетох малко след това хвалебствието ви (и памфлет срещу мен), което е написано уж от увенчания ваш поет Г. Ставридис, а в същност от самия вас, публикувано от този признателен вам подставен автор.

От този човек бях получил преди няколко дни и имам едно много приятелско писмо, което изразява уважението му към мен, признателността и любовта му. За него или против него никъде и никому не съм казал, нито написал нещо, тъй като смятам филологическия въпрос между

¹⁶ Преносно — произволно даване на мнение.

нас, който ще се разреши наскоро, не въпрос за наградата, а въпрос за честта на литературата. Как внезапно той се преобърна от любезен в безсрамен хулител? Коя стара Цицея го преобрази? Онези, които са научили за някои от разговорите между нас, казаха, че змия го е измамил, а други заявиха, че и двамата не сте достатъчно ловки.

... С този памфлет срещу мен станехте за смях, като се самозачеркнахте, за да ме ругаете грубо чрез признателния лавровенчан ваш Феб Аполон — българина-елинофил¹⁷ благородния Георгиос Ставридис. Наистина адвокатът е достоен за клиента си и бившият министър на външните работи е достоен за члена на българската пропаганда в Атина.¹⁸

Помните, добросъвестни човече, че три дни след поетическия конкурс имах високата чест да ви приема в къщата си. . . Каква нужда имахте да ми се оправдавате, ако не ви гризеше несправедливата ви съвест? Тогава като *голям държавник* наругахте и нарекохте глупак горкото дете, което подведохте, понеже днес вярва, че е станало *поет*, както Санчо Панса вярваше на Дон Кихот, че е станал управител на остров Баратария. Как бих могъл да си представя аз, че гениалният Рангавис, „от чийто език тече глас, по-сладък от пчелен мед“, би имал нужда да го защитава такъв глупак, по думите му?“

Напълно в маниера на Орфанидис в статията по-нататък следват необосновани обвинения срещу Рангавис, съпроводени с нескромно изтъкване и пропити със самодоволен сарказъм, като още няколко пъти се подмятат обидни реплики по адрес на Пърличев, който в отговор написва статията (в. „Фос“, бр. 91 от I.VI.1860), с която най-ясно и високо заявява българската си национална принадлежност:

ОТГОВОР

на поместеното в бр. 635 на „Авги“ изложение на г. Т. Орфанидис

Господин Орфанидис,

С обемното си, но много слабо изложение ругаеш доста р и ц а р с к и и клеветиш ученика си, който спори честно. Задълбаваш толкова сериозно, се рискуваме да се хванем за косите. За щастие обаче и двамата сме така страшно късогледни, че и да се срещнем някъде, ще се разминем, без да се разберем, така че няма опасност за нас.

Печална за нас и противна на публиката е тази дискусия. Скъпа времето, което пиляе в недостойната кавга, която ти предизвика, ругаейки ме. Като твой ученик търпях: а) ругателното ти изявление; б) епитета „п а ч а в р а“. Като човек имам право да отговоря благоприятно на останалите ругатни, макар и да си ми професор; защото ако слънцето ще ми дава светлина с ругатни, не му ща светлината.

Без да отговориш на онова, което те питах, с оправдание, че отговаряш на г. Рангавис, ме наричаш при всичко това Санчо и невъзпитан. Нищо чудно! Не за първи път от устата на Орфанидис се бълват ругатни. Аз обаче не припадам; ругатните ви нямат никаква сила. Всеки получава епитета според делата си. Вярвам в публиката, тоя неподкупен критик, и ще те излекувам от манията на ругатните. От една страна, като страшилище исках да уплашиш Рангавис с театралните си крясъци „вода“, „вода!“ От друга страна, му подаваш ръка и му казваш — хайде да станем приятели, т. е. да гоним заедно Ставридис.

Вярваш непоклатимо, че Рангавис пише на моя отговорност; извинявам заблудата ти. Правиш като прост овчар, който, когато падне мълния и убие любимите му овци, не можейки с бедния си ум да си обясни явлението с физически причини, вярва, че бог го измъчва за греховете му; с тази разлика, че овчарят тогава търси греховете си, намира ги и се поправя, докато ти

¹⁷ Бележка на Орфанидис: „Георгиос Ставридис, изпратил чрез свое заявление екземпляр от наградната си поема до Ректората на университета, за да го препрати той до основателя на конкурса, се подписал така: „Г. Ставридис, Българин елинофил!“

¹⁸ Бележка на Орфанидис: „Ректоратът на университета преди време научи, че б ъ л г а р с к а т а п р о п а г а н д а, за да не получаваат идващите от Македония студенти гръцко съзнание, има тук свои апостоли, един от които е и премилият защитник на г. Рангавис. Извършено е, ако не се лъжа, и разследване за това.“

оставаш непоправим. Ала аз се захлех, о човече, че Рангавис ме възпря да ти отговоря; а този, който не вярва на клетвите на другите, как се нарича? . . . Нека реши публиката. После, недоумявам как можеш да се съмняваш в силата на перото, което се съревновава толкова честно за твоето право.

Казваш, че съм българин! Голямо чудо!!! Ръкопляскайте, господа!! Да, г. професоре, и какво показваш с това? Да, не се отричам от народността си. Но петнадесет години живях в непрекъсната служба на Гърция, докато ти, когато беше млад, обикаляше скандално из улиците на Атина; разпространявах гръцкия език в области, където е съвършено непознат, и образоввах с него хиляди младежи, докато ти, когато беше млад, образоваше себе си. . . Да, българин съм, но имам по-гръцки чувства и сърце от тебе, ругателя. Аз никога нищо от никого не съм искал и ако пожънах лаври, пожънах ги героично, без да тропам на никоя порта, докато ти никога не преставах да крешиш и да просиш това, което не ти се полага. Да, българин съм, и скит даже, ако искаш. Но този скит още при първото си появяване в поетическото състезание без труд те победи тебе, стария поет. Сега прочее хвали се колкото искаш, че си смиренец, т. е. сънародник на Омир; кой те чува? Кой пита дали съм българин, щом разговарям постоянно с елинските писатели и ги познавам по-добре от теб? Кой е крив, ако ти, въпреки че си грък, не знаеш езика си? Кой ти се възхищава, че си пил от водите на Мелис, щом един скит, любимец на музите, те би, както Аполон — Марсий (улични фрази — бел. на Гр. П.). Не казвам, че си лош поет, макар че имаш няколко непростими грешки, но повярвай, че Гърция ще създаде след не много време по-добри от мен, теб и от други.

Казваш, че в писмото ми до г. А. Ралис съм се подписал Г. Ставридис българин елинофил. Да, не го отричам. Ала с какво право, о човече, си отворил това писмо, което е чуждо? Явно, подушил си го някъде из университета и по мистериозен начин, по старата си привычка, си го отворил добросъвестно, за да видиш съдържанието му. Браво на тебе! Сега прочее какъв епитет ти подхожда? Не решавам аз, нека публиката реши.

Наричаш ме орган на п р о п а г а н д а. Благодаря. Обаче, ако не го докажеш, вярвай, че ще прокълнеш мига, в който си го написал. Колкото за писмото ми, което имаш, моля те да го публикуваш в „Св. Минас“, както и писмото ми до А. Ралис, което светотатствено отвори.

Като дипломат ме наричаш (уж чрез Рангавис) глупак, бог да ти помага! Никой освен теб не е засегнат толкова от мен, че да ми даде толкова глупав епитет; още по-малко Рангавис, който нарече стиховете ми чисти бисери. От друга страна, ме хвалиш, че имам чувство за доброто. Отсъдете сега дали хилядоликият този човек има характер. Това за пролог.

Аз съм откъстител за всички онези, които заля с жлъчка. Засега се намирам просто в отбранителна позиция. Ала следващата неделя, 5 юни, в 7 часа сутринта те очаквам в университета, за да разрешим филологическия въпрос в присъствието на учени, на които ще трябва да дадеш отчет освен другото и за една позорна клевета, и за едно светотатство. Ще загубиш голяма част от дебелините си, докато, осъзнал се, спреш да безобразничиш и да ругаеш мен и Рангавис, когото наричаш в съчинението си благороден по душа.

Писах на 30 май 1860

Григ. Ставридис

Обвиненията срещу Рангавис отхвърля и вестник „Омония“ (бр. 4 от 28.V.1860). Но и този път Орфанидис не закъснява с реакцията си. Той публикува в „Авги“ (бр. 640 от 4.VI.1860) едно писмо, което Пърличев е написал по-рано, преди да избухне полемиката, и в което е изразил по достоен начин уважението си към своя университетски професор и желанието да получи неговото приятелско благоразположение. Цитирам цялата публикация, като запазвам разредките и препинателните знаци така, както са дадени от самия Орфанидис:

„До благороднейшия господин Алексос Рангавис.

Умолявате се да предадете на подставения ви автор Г. Ставридис следното негово писмо, което написа в къщата ми, когато ми донесе поемата си, а аз отсъствувах. Публикувам го със закъснение, тъй като ми бе поискано с нахалство:

Имам голяма увереност във Вашата любов към мен; уважавам Ви повече от всеки друг и причината за това е, че сте достопочтен, защото почти сам или заедно с малцина можахте да запазите искрено и неопетнено уважението на студентите към вас; най-сетне защото сте човек, какъвто аз ви искам(!). Ако случайно се усъмните в уважението ми към Вас, би било голяма несправедливост към мен, който искам да ме обичате. Ще разберете искреността на думите ми по това, че Ви пиша тия неща не защото се страхувам от Вас(!!), както би се уплашил един подлец, който би треперел за изпита при Вас (защото не възнамерявам да се явявам на изпит и да получа удостоверени е(!), чиято бележка ще ме изравни с всеки друг(!), а защото желая да имате добро мнение за мен и благосклонно разположение, както и аз Ви почитам и Ви се възхищавам(!). Почитам искреността и научните Визнания, търся приятелството Ви, ако ме сметнете достоен за него. Иначе ще съжалявам много, тъй като най-малко от Ваша страна съм достоен за неблагоприятно положение. Желаях да Ви кажа тези неща устно, но понеже не Ви намерих, ги пиша. Оставам:

18 април 1860

Г. Ставридис."

За точността на преписа: Теодорос Орфанидис.

Това ми написа ругаещият ме днес грубо два дни преди да Ви дам първата битка на Монтевело, и го е написал на коляно и по най-омировски начин. Обаче след срещата ви детето (въпреки че за него нищо не съм казал, нито написал) се промени в ругател и защитник на Вашия превод на Тасо, без да знае италиански! И продължава да ругае.

Повтарям Ви, че подведохте този нелощ може би човек и ще дадете за това отчет пред обществото. Пак ще се видим!

Боготворящ Ви за цял живот: Т. Г. Орфанидис."

На обвиненията на Орфанидис Пърличев отговаря след десетина дни във в. „Атина“ (бр. 2884 от 15.VI.1860), разобличавайки неговата пристрастност и непочтеност в спора:

Господин Т. Орфанидис,

Чрез брой 83 и 91 на в. „Фос“ те приканих към разрешаване на филологическия въпрос. Ти прие поканата, но не се яви на определеното място, ден и час. Вярвам, че тогава те е възпрепятствувал важен ангажимент. Позволявам ти прочее сам да избереш подходящото време. Обвиних те, че си клеветник, защото ме нарече орган на пропаганда, и те поканих да дадеш отчет за тая клевета, иначе ще прокълнеш минутата, в която си написал това. Ала ти се направи на глух и ням. И можеш още да бръщолевещ! Обвиних те и като светотатник, понеже отвори писмото ми до г. А. Ралис. Отвори прочее устата си за оправдание, както я отвори за ругатни и клевети, докажи невинността си, ако можеш. Ала ти нито можеш, нито даже смееш да се оправдаваш. Какво само направи? Публикува грубо писмото, с което изразявах уважението си към теб. Ала аз наистина те уважавах, о човече, и изразът на чувствата ми беше толкова повече искрен, тъй като не произлизаше от страх, защото ти написах „решително не се плаша от теб“ — фраза важна, която като благоразумен трябваше да си обясниш малко. Ала щом ти, бидейки ми професор, ме ругаеш горчиво с недостойни епитети, щом клеветиш безсъвестно ученика си като пропагандист, щом се стремиш с всички сили да отдалечиш от мен всякаква опора, можеща да ме насърчи, щом търсиш по всякакъв начин да угасиш с едно твое духване, ако е възможно, скромната ми звезда, едва появяваща се на филологическия хоризонт, тогава ме принуждаваш да отхвърля със съжаление доброто мнение, което бях си съставил за теб и да го заменя с друго, съвсем противоположно. Изненадвам се сега даже как от гангрениясала душа са се създали щогоде добри произведения. Какво прочее съм виновен аз, ако тогава съм те уважавал, а сега не бих написал, че „удостоверението ми ще бъде еднакво с удостоверението на всеки друг“! Да!

И по-ниско може би. Зашто чувствувам малка наклонност за медицина. За твое съжаление обаче имам голяма склонност към поезията, и то толкова много, че ти се ужаси; а как се ужаси, друг път ще го кажа, ако искаш. Написах и че „търся приятелството ти, ако ме смяташ достоен за него, иначе бих съжالياвал много“. На тази фраза, както и на предишната — „не се плаша от теб“ — си пресенил, разбира се, както трябва значението, защото пишех на човек мислещ, а не на. . . Написах прочее писмото с единствената цел да прекъсна напълно ругатните ти; защото иначе кой ме принуждава да напиша на професора си „не се страхувам от изпитите ти“ и „бих съжالياвал много, ако се държиш враждебно към мен“! Ала ти независимо от всичко това продължаваш да ме ругаеш, въпреки че и преди да напиша това писмо, понасях вече търпеливо раните на две твои брутални ругатни, които помниш и ти, аз обаче още по-добре от тебе. Не се вслуша в молбата ми, показа се високомерен, не спря ругатните и клеветите. Пази се, прочее. Всяка сутрин се моля на бога да бъдат враговете ми надменни, клеветници, с една дума жалки.

Оплакваш се, че съм те ругал! Отвратителни Аполоне! Нима не си ти първият, който ме нарече незаслужено пачавра, Санчо Панса, невъзпитан и пропагандист? Аз втори, ехо на тебе, който започваш несправедливи действия, те нарекох клеветник и светотатник; да, обаче не незаслужено, а с големи доказателства, поради което дори и не посмя да се оправдаеш. Занапред, разбира се, ще те наричам и друго, защото ти, толкова лесно употребяващ клеветите, не ми вярваш, когато ти се кълна, че Рангавис ме възпря да ти отговоря, загдето обвиняваш комисията, че справедливо е дала наградата на мен, докато другите смяташ решението ѝ свещено; загдето наричаш Рангавис джудже, гарван и т. н. и т. н. и се намесваш несправедливо в частния му граждански живот. Щом в съчинението си го наричаш благороден по душа, защо днес го наричаш лош поет? Щом в „Пандора“ му изплете величествена възхвала, защо клеветиш най-безсрамно увенчания си ученик? Щом в едно твое съчинение казваш, че си щял да се чувствуваш щастлив, ако бъдеш победен от някого от по-младите от тебе, защо. . . Но времето не ми достига да говоря.

Казваш, че не знам италиански. Плоски, празни думи. Какво ме е грижа за отпадъците на гърцизма, щом имам съкровищата на гръцките писатели, които ти нямаш? И после — ти, който въобще не ме познаваш, откъде заключаващ, че не знам италиански? Наричаш ме нелощ, може би за мое утешение. Да, г. професоре. Всички, които ме познават, ме уважават като такъв и дано земята да ме погълне, когато престана да бъда такъв, защото тогава преставам да бъда поет. Ала какво ме ползува, ако сега ме хвалиш като нелощ и като имаш чувство за доброто, щом ти, професорът ми, ме оклевети като орган на пропаганда, без да го докажеш, щом нескрито се опита и се опитваш да ме унищожих нравствено и физически — мене, ученика ти. Защо? Зашото още не възлълзъл на филологическия хоризонт, затымних малко твоята светлина; на тебе, който вече преминаваш зенита. Зашото открих нов път, който ще изтъкне много поети, млади, непосмели досега да се състезават. Твоето преследване нанася само временни щети, г. професоре. Истината обаче рано или късно без друго ще блесне и клеветите ти ще бъдат наречени просто клевети. Но поне засега ти си триумфиращият, злорадстващият, оплъчващият се ругателно срещу потисканата невинност.

Сега нека докажа, че този човек се стреми да ме унищожи. Доколкото мога, разбира се, защото колкото големи и гибелни са резултатите на клеветата, толкова малка е силата на словото, тъй като то е нещо крилато и преходно, а онези са трайни. Благосклонният читател обаче, който има инстинктивна омраза към злобата, ще попълни мислено пропуска ми.

Нарече ме, г. професоре, в „Авги“ българин; от това само име всеки благоразумен може да направи извод за светата ти цел, защото най-сетне нима тази новина имаше някаква телеграфическа прелест, та я публикува с добра цел, за да доставиш удоволствие на публиката? Нима те попита някой или те помоли да го информираш дали съм българин, еврей или китаец? Не, добродетелни професоре. Но господ ми е свидетел, свидетели са ми всички здравомислещи, че го каза с единствената цел да ме съсипе.

После — нима за мое добро ме нарече орган на руската пропаганда? Или може би го каза на шега? Не, о човече. Целта ти е ясна. Всеки умен човек може по тия белези да разпознае злобата. Истината е, че е безсрамна лъжа, която ти, макар и да предизвика, не можеш да докажеш. Между другото целта ти беше ужасна. За да изгубя многословието, тук те предизвиквам да

положиш десницата си върху евангелието, пред един само свещеник, и да се закълнеш, че си казал това не за да ме съсипееш, а с някаква друга цел. Надявам се, че е останала все още в теб някаква искрица съвест и че ще трепере десницата ти, докосвайки Библията. Аз обаче, твоята жертва, съм готов да сложа безстрашно ръка на разпятието и да се закълна пред целия гръцки народ, че единствената цел на клеветите ти е да ме унищожиш. Нека да присъствува и целият клир, произнасящ срещу мен страшни проклетия, ако ли се закълна лъжливо. Но какво казвам? Докъде стигнах? Говоря за клетва към човек, който се подиграва и с божествените, и с човешките неща!

Орфанидис, Орфанидис! Мой добри бивш професоре! Какво ти стана? Как се полъга? Как не си спомни, че и блхата се сражава, когато се онеправдае. Имам правото на своя страна, ще презра глад, жажда, голотия и ще преследвам винаги злостата ти и тази на един близък твой приятел. Ще чуе много и добри истини, които ще повтарям, докато възстановите предишното си благородство и признавайки греховете си, поправите злото, което ми причинихте.

Гръцки народе! Ти, който почиташ войнствените дела на героите и се стремиш към тях, защити поетите си и не ги гледай гонени от завистта. На тази земя са станали нечувани борби за свобода. Всяка скала, всяко поле, всяка морска вълна ти напомня за някоя славна битка. Бащите ви жертвуваха последната си парца, проляха кръвта си, оставиха вдовици и сираци, за да ви подарят свободата, на която те не се насладиха. И днес още ралото на селяка се препъва в непогребаните им кости. Само с черковни панихиди няма да успокоите сенките на бащите си, нито ще изплатите дълга си към тях. Единственият помен, който може да удовлетвори толкова жертви, е неуморимата грижа за много поети, които ще опишат битките и ще прославят героите. Ще оставите ли прочее Орфанидис да ме клевети незаслужено и да ругае скромната ми звезда, едва-що появила се? Ще го оставите ли да преследва от завист беззащитния си ученик? Ще го оставите ли да задушаваш по всякакъв начин способностите на младите, за да има монопола на поезията? Гърци! Докажете, че сте благороден народ, потомци на Фокионци и Аристидовци, че мразите злостата, и не позволявайте прочее невинният да се потиска, а клеветникът да се надсмива на затруднението на невинния. Иначе, ако един само грък (с изключение на Орфанидис) ми каже, че презира мен и поезията ми, и даде подписа си, окачам лиратата си на върбов клон, оставям със скръб тая свята земя, където три години дишах въздуха на свободата, и отивам на заточение в далечни краища, където е огнището на тиранията, за да не се чува повече гласът ми, който дразни толкова много Орфанидис.

Г. Ставридис⁴⁴

След три дни в „Филелевтерос“ (бр. 214 от 18.VI.1860) излиза с кратка анонимна статия, която е така прозирно тенденциозна, че ако не е написана, то поне е инспирирана от Орфанидис: „По причина на филологическия раздор между г. г. Рангавис и Орфанидис полюбопитствувахме да се задълбочим по-сериозно в един прочит на увенчаната поема „Сердарят“.

Бяхме, разбира се, предубедени да оправдаем изцяло поета на „Сердарят“, щом поезията спечели в негово лице млад привърженик и щом поемата му бе увенчана официално. Със съжаление обаче и ние заедно с публиката признаваме, че когато я прочетохме, се учудихме как е получило венеца такова, нека го кажем, лишено от аромат стихотворно произведение и още повече как е било възможно да се намери човек, хвалещ се с поетическа стойност и филологически произведения, който да увенчае публично това произведение, за подигравка на музите и пренебрегване истинската цел на основателя на конкурса. Нямаме нищо против младежа, написал „Сердарят“, и пожелаваме да го видим достойно отличен; ала не можем да отгнем с мълчание леснината, с която рецензентите дадоха тая година лаврите. Такава дързост пред публиката и пред учените може да има само авторът на прословутия меморандум (Ал. Рангавис — К. Т.); само той би могъл да изопачи толкова абсурдно истината по причини, които ние знаем. . . Не сме видели още поемата на г. Орфанидис, ала познатата ни негова муза по никакъв начин не би могла да създаде произведение, по-лошо от увенчаното, затова и го подбуждаме да ускори публикуването на „Св. Минас“. Време е да се осъзнаят малцината онези, които са свикнали да смятат науката за свой изключителен монопол, че мина времето на лъжата и измамата, че не е достатъчно да казват, както друг път, „стани поет“

за да създадат поети, и че всяка тяхна мисъл и преценка се претегля днес от поколението, изпълнено с чувствителност и вярна критична способност.“

Последната статия от този период, имаща отношение към полемиката, се появява в бр. 1056 на в. „Елпис“ (от 21.VI.1860), написана от редактора на вестника Константинос Леvidис и съпроводена от кратко писмо на Ал. Рангавис до редакцията:

„Господин редакторе на „Елпис“,

Отдавна чувам от разни хора, че професорът г. Орфанидис пише срещу мен във вестниците, твърдейки, че има разпра с мен. Единственото важно, което смятам да отговоря, е, че за р а з п р а не може да става дума. Съгласно с нареждането на Академичния съвет и на комисията за поетическия конкурс проучих мнението — и нейното, и моето — относно представените ми анонимно поетически произведения. Оттогава не само не съм отговарял нещо на онова, което г. Орфанидис е написал (нито пък съм задължил или подтиквал някого да отговори), но нито дори с ъ м ч е л написаното от г. Орфанидис, без да се изключи дори и обявата за книгата му, за която ми казаха, че е издал. На някои, които предлагаха да отговоря, винаги давах отговор, че, изпълнил дълга си, нито чета по-нататък критики, нито отговарям, нито желая да отговори на тия неща някой друг за мен.

Приемете, господин Редакторе, уверение за моето извънредно почитание.

В Атина, 9 юни 1860

А. Рангавис

С поместването на по-горното писмо на г. Рангавис смятаме за свой дълг да припомним на г. Орфанидис, че е професор в университета и че съчинения като тези, които публикуваме във вестниците против г. Рангавис и младежа Г. Ставридис, не му правят чест. Професор, при това университетски, е длъжен да уважава себе си и обществото, не трябва да забравя, че е задължен да дава на учениците си добър пример на почтено държане към всички и особено към учителите на скромност в изразите, на отбягване на страстите, на благоприлично разискване. Разбирайки добре мястото на професора, г. Орфанидис трябваше да се убеди, че в поетическия конкурс не е правилно да взимат участие професорите; както и да се разгледа това нещо, професорът пада под достойнството си, когато се награждава в състезанието ученикът. Г-н Орфанидис взе повод да нападне г. Рангавис от решението на комисията за конкурса, чийто докладчик се случи да бъде г. Рангавис; не го задоволиха наблюденията на тази комисия по отношение на някои непълноти, които според нея има наенаградената му поема. Смятаме обаче, че щом веднъж г. Орфанидис взима участие в състезанието, е приел чрез това съдебната компетентност на комисията и е длъжен да уважава решението ѝ, още повече, че макар и да изтъква някои непълноти, преценката за поемата му изразява и много похвали, показвайки едновременно хубостите ѝ. Вярваме при това, че г. Орфанидис трябваше да приеме като чест за себе си това — да се награди един от студентите на университета, който даже, както виждаме от отговорите на г. Ставридис, е негов ученик.

Що се отнася до специално до младежа г. Ставридис, публиката, която прочете публикуваните и в „Елпис“, и в други столични вестници откъси от наградената негова поема, намери много справедливо решението на комисията, тъй като поемата действително има и езикова, и поетическа хубост, много простота на фразата, неотегчаващи картини, мъжествен и достоен стил, фантазия в изобразяването на природата. Онова, което според нас е главният недостатък на поемата на г. Ставридис, че някои стихове са лишени от изясност, за която предлагаме на този добър младеж да се постарее при друг случай.

Професорът г. Орфанидис сметна, че намалява достойнството на младия Ставридис, наричайки го българин. Ние обаче, напротив — смятаме, и мнението ни го споделя, разбира се, всеки грък, че това обстоятелство увеличава още повече достойнството на този младеж; защото, без да му е матерен гръцкият, успя със старание и учение да се отличи, пишейки на него и да стане победител в гръцкия поетически конкурс. Ала г. Орфанидис не трябваше, разбира се, да забравя в днешните политически обстоятелства, че българите сме ги смятали винаги наши обични братя, че това чувство питат и те към нас, и че ако коварна външна политика се стреми от години да

изстуди взаимната любов, която се опира на вековно политическо и верско братство, на вековно щастие и нещастие, национално предателство е грък, и особено университетски професор, да съдействува на тези стремежи, макар и наистина неволно, както г. Орфанидис, който използва българския произход на добрия младеж Ставридис като причина, която уж намалява достойнството му. Няма да се намери, разбира се, нито един сред гръците, прочел писанието на г. Орфанидис, да не го е осъдил за тази фраза, така смъртоносно обиждаща братското чувство на гръците към българите. Българинът Ат. Богориди (брат на цариградския Стеф. Богориди — бел. на К. Лев.) беше във Виена активен апостол на „Филики етерия“, рискуващ непрекъснато да бъде заловен от австрийската полиция и да има участта на Ригас Ферееос; той ни наставляваше и нас, и други пребиваващи тогава във Виена. Този българин Богориди заедно с тесалийците Фармакидис и Манусос, заедно с хиосоца Кокинакис и др. издаваха „Логиос Ермис“. Българските генерали Хаджи Михалис и Хаджи Христо начело на българите се бореха заедно с Колокотронис, Бочарис, Караисакис и други герои на Гърция в свещената борба за отечеството и свободата. Обилна българска кръв изтече заедно с гръцката по бойните поля, където получи смъртоносни удари смятаният дотогава непобедим турски колос. Българин има между съсем малкото професори на университета, с които се гордее това най-високо учебно заведение на Изтока. Г-н Орфанидис в избухването на страстта му срещу г. Рангавис е забравил, че обвинявайки г. Ставридис като уж апостол на пропаганда, подхранвана от чужда коварна политика, сам се проявява, макар и да не го иска, като горещ апостол на тази пропаганда, хвърляйки толкова остра стрела срещу българите, които гръцкят народ е смятал винаги и смята обични членове на гръцкото семейство. При това не трябваше университетският професор г. Орфанидис да забравя, че отпращайки отвратително обвинение като това срещу добрия младеж Ставридис, че уж е апостол на пропаганда, подхранвана от коварна чужда политика, бе длъжен да има под ръка и доказателствени средства, иначе се приема, че клевети младежа, за да отмъсти на наградения поет. Ние считаме, че според принципите на здравия разум не е възможно да бъде апостол на чужда пропаганда срещу елинизма младежът, който се образова в гръцкия университет, научил е толкова добре гръцкия език и бе увенчан толкова справедливо на поетическия конкурс. Ако мислим логично, този младеж трябва да не го смятаме без колебание апостол на елинизма, непримирим враг на всякаква пропаганда, имаща коварната цел да раздели братя, намерили във взаимната любов утешение в страшните дни на робството и които ще намерят национална сила в жадуваните дни на свободата.

Отпращайки тези приятелски забележки към професора г. Орфанидис, се надяваме, че ще осъзнае колко се вреди на университета, когато намиращите се извън Гърция виждат да се впускат в лични ругатни и грубости онези, на които правителството е възложило образованието на младите. Много пъти се виждахме принудени да порицаем г. Рангавис за правителствените му деяния, когато беше в министерството, ала целият гръцки народ опозна много добре и образованите в Европа оцениха подобаващо научната и филологическата му цена, така че да не го нараняват стрели като изстрелваните от г. Орфанидис. Ако, принасящ с трудовете си много голяма полза на учещата младеж, а за себе си принасяйки скромна полза, както става за съжаление в Гърция с всички — и с най-добре пиещите, — завоюва популярност във филологическия свят, го дължи на собствената си научна стойност“.

В отговор на тази статия, в която намира най-силен израз отношението на честно мислещата и прогресивна гръцка интелигенция, в. „Проинос кирик“ (бр. 448 от 2. VII. 1860) излиза с една крайно субективна статия, издаваща отново перото или поне вдъхновението на Орфанидис. В нея се повтарят старите обвинения срещу Рангавис и Пърличев и се правят недостойни подмятания във връзка с ролята на чуждите „пропаганди“. Изложението завършва със закана, че излизането на „Св. Минас“ ще реши възникналия спор.

С излизането (придружено и с широка разгласа в печата) на поемата „Св. Минас“ през същата година Орфанидис се връща отново към полемиката. Прави съвсем субективен съпоставителен анализ на своята творба и на „Сердарят“, публикува свое обръщение към основателя на конкурса Ралис, както и повечето статии, с които двете страни са участвували в спора. Публикуването на тези статии е придружено от характерни за неговия стил тенденциозни тълкувания бележки и подмятания, недобавящи по същество почти нищо ново към вече казаното. (На с. 203 Орфанидис съобщава, че Пърличев го е посещавал няколко пъти в дома му, където му е чел поемата си, за да поправи някои грешки в нея, но и към това известие, както към всичко, писано от Орфанидис, не трябва да се отнасяме с голямо доверие).